

Ενδοκοινοτικές Διαμάχες στη Σμύρνη (Αρχές του 19ου αι.)

Summary :

Η ορθόδοξη κοινότητα της πόλης της Σμύρνης συγκλονίστηκε κατά τη δεκαετία 1809-1819 από σφοδρές αντιπαραθέσεις. Αυτές εκφράστηκαν σε ιδεολογικό επίπεδο με την ολομέτωπη σύγκρουση των φορέων της παλαιότερης εκπαιδευτικής παράδοσης της πόλης με το κίνημα του Διαφωτισμού, που εκδηλωνόταν αυτήν την εποχή στη Σμύρνη με τη δημιουργία του Φιλολογικού Γυμνασίου. Σε κοινωνικό επίπεδο αφορούσαν τη διαμάχη «αστικών» κοινωνικών ομάδων με τις συντεχνίες και τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα για τον έλεγχο των κοινοτικών πραγμάτων.

Date

1819

Geographical Location

Σμύρνη

1. Τα αίτια

Η [Σμύρνη](#) των τελών του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα ήταν ένα κοσμοπολίτικο λιμάνι, ένα σημαντικό [εμπορικό κέντρο](#) της Ανατολικής Μεσογείου, κομβικό σημείο διακινήσεων από και προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας, με διεθνή ακτινοβολία. Γίνεται έδρα προξενικών αρχών των περισσότερων ευρωπαϊκών κρατών, η οικονομία της ακμάζει και γνωρίζει μεγάλη δημογραφική άνθηση.¹

Τα γεγονότα του 1819 σχετίζονται εν πολλοίς με την κρίση που είχε ξεσπάσει την περίοδο αυτή στους κόλπους της κοινοτικής οργάνωσης της Σμύρνης και λιγότερο με τη συγκυρία της συντονισμένης επίθεσης που εξαπέλυσε η επίσημη εκκλησία επί πατριαρχίας [Γρηγορίου Ε'](#) εναντίον της εκπαιδευτικής κίνησης που εμπνεόταν από τις αρχές του [Διαφωτισμού](#). Στη Σμύρνη υπέβασκε για μεγάλο χρονικό διάστημα έντονη διαμάχη ανάμεσα στην αστική εμπορική τάξη από τη μία και τις συντεχνίες και τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα από την άλλη, με βασικό στόχο την κατάκτηση της κοινοτικής εξουσίας. Σε αυτή τη χρόνια αντιπαράθεση η εκκλησία συμμετέχει, χωρίς σταθερή θέση, με στόχο πάντα την προάσπιση των εκάστοτε συμφερόντων της.

Το 1819 και τα χρόνια που προηγήθηκαν οι συνθήκες οδήγησαν σε όξυνση της εγγενούς αυτής αντιπαλότητας, η οποία απέκτησε γρήγορα ιδεολογικό χαρακτήρα. Η ιδεολογική αντιπαράθεση βέβαια ανάμεσα στους οπαδούς του Διαφωτισμού και τους πολέμιους του, τονίζει ο Φ. Ηλιού, είχε σημαντική παρουσία και μάλιστα προσέδωσε έντονη βιαιότητα, αλλά δε δικαιολογεί απόλυτα τα γεγονότα.² Ωστόσο στις πηγές και στη μεταγενέστερη βιβλιογραφία έχει επικρατήσει το σχήμα της ιδεολογικής σύγκρουσης ανάμεσα στους οπαδούς και στους πολέμιους του Διαφωτισμού.

2. Η κοινοτική οργάνωση της Σμύρνης

Η περίπτωση της Σμύρνης είναι τυπικό φαινόμενο μιας σχετικά ενιαίας διαδικασίας που εκδηλώνεται στις οθωμανοκρατούμενες ελληνικές πόλεις που η κοινωνική τους διαστρωμάτωση παρουσιάζει έντονες διαφοροποιήσεις. Στις αρχές του 19ου αιώνα, όταν η [εκκλησία](#) κατείχε σε σημαντικό βαθμό την κοινοτική εξουσία, οι έμποροι της Σμύρνης πλουτίζουν,³ προσπαθούν να περιορίσουν τη διοικητική και πολιτική εξουσία της εκκλησίας, και συγχρόνως να την ελέγξουν μέσω της κοινότητας. Χαρακτηριστικό ως προς αυτό είναι ένα «συνυποσχετικό» που υπέγραψε το 1785 ο τότε μητροπολίτης Σμύρνης και μετέπειτα Πατριάρχης Γρηγόριος, με το οποίο παραιτούνταν από σημαντικά διοικητικά, οικονομικά και δικαστικά προνόμια.

Ωστόσο, η εκκλησία της Σμύρνης, ισχυρή, με έρεισμα στον πληθυσμό της πόλης, δεν αποδυναμώνεται, με αποτέλεσμα στο διάστημα 1785-1819 να εναλλάσσονται στη διοίκηση της κοινότητας οι αντιπρόσωποι των εμπόρων και της μητρόπολης.

Ενδοκοινοτικές Διαμάχες στη Σμύρνη (Αρχές του 19ου αι.)

Ταυτόχρονα μια νέα δύναμη εμφανίζεται και μετέχει στον «αστικό» σχηματισμό της πόλης. Πρόκειται για τις συντεχνίες,⁴ οι οποίες συμμαχούν άλλοτε με την εκκλησία και άλλοτε με τους εμπόρους. Ο διαρκής ανταγωνισμός ανάμεσα σε αυτές τις τρεις κοινωνικές ομάδες, με αντικείμενο πάντα την πρόσβαση στην κοινοτική εξουσία, χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις και εξεγέρσεις. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί η κοινοτική οργάνωση της Σμύρνης. Η κοινότητα της Σμύρνης διοικούνταν από δύο αιρετά συμβούλια, την πενταμελή δημογεροντία και τη δωδεκανία, που ανανεώνονταν κάθε χρόνο. Οι πέντε δημογέροντες εκλέγονταν μόνο από τους εμπόρους και τους προκρίτους, ενώ οι δωδεκάνοι (προεστώτες σύμβουλοι) εκλέγονταν από τους δημογέροντες και προέρχονταν από τους προκρίτους (πρόκριτοι στη Σμύρνη ήταν όσοι είχαν ήδη συμμετάσχει στη διοίκηση της πόλης, με την ιδιότητα του δημογέροντα ή του δωδεκάνου).⁵

3. Η κρίση του 1788, προάγγελος των γεγονότων του 1819

Μέσα σε εξήντα χρόνια στη Σμύρνη είχαν λάβει χώρα κοινωνικές αναταραχές συνολικά πέντε φορές: το 1761, το 1785, το 1788, το 1809-1810 και το 1819.⁶ Από αυτές, η πρώτη για την οποία έχουμε πληροφορίες είναι αυτή του 1788, από το θρήνο με τον τίτλο *Σμύρνης τραγωδία ποιηθεί σα ἐ πῆ τῆ στάσει τῶν ὄχλων ἐ γερθέντων κατὰ τῶν προυχόντων τῆς πόλεως ἐν ἔτει 1788*, που συνέταξε ανώνυμος συγγραφέας. Σύμφωνα με το ποίημα, επρόκειτο για εξέγερση με λαϊκό χαρακτήρα που αποδίδεται σε μηχανορραφίες. Στη διάρκειά της, το πλήθος απαιτεί από τους άρχοντες να λογοδοτήσουν στις συντεχνίες (εσνάφια) διότι φορτώνουν με φόρους τους φτωχούς και παρασύρεται από τους εσναφλήδες (τα μέλη των συντεχνιών) να εκλέξει δικούς του κοτζαμπάσηδες. Σύντομα όμως αποδεικνύεται ότι επρόκειτο για μια σκευωρία εναντίον των αρχόντων, οι οποίοι επανέρχονται στην κοινοτική εξουσία. Το έμμετρο κείμενο αποτυπώνει τα γεγονότα του 1788 από τη σκοπιά ενός λογίου, εμπορούμενου από τις ιδέες του Διαφωτισμού, που ανήκε στον κύκλο του Κοραή ή ήταν τουλάχιστον ομοϊδέατης του, φίλα προσκείμενος στους προύχοντες.⁷ Το ενδιαφέρον είναι ότι στο κείμενο αυτό έχουμε ένα πρώτο δείγμα των κοινωνικών συγκρούσεων που συγκλόνισαν τη Σμύρνη στα τέλη του 18ου αιώνα και κορυφώθηκαν στις δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου με τα γεγονότα του [Φιλολογικού Γυμνασίου](#).

4. Οι συντεχνίες και ο ρόλος τους στην κρίση του 1819

Αυτό που διαφοροποιεί τα γεγονότα του 1819 από τις κρίσεις των προηγούμενων ετών είναι ότι αυτή τη φορά ένα τμήμα των συντεχνιών της πόλης, έχοντας συμμαχήσει με την εκκλησία, αμφισβήτησαν τις δομές της κοινοτικής εξουσίας, κινητοποίησαν τον «κοινό λαό» της Σμύρνης και άσκησαν την εξουσία τουλάχιστον για ένα σύντομο χρονικό διάστημα. Οι συντεχνίες αυτές αφορούσαν βιοτεχνικές δραστηριότητες που δεν επεκτείνονταν πέρα από τα όρια της πόλης –εξέχουσα θέση ανάμεσά τους κατείχαν οι συντεχνίες ειδών διατροφής. Αυτές ήρθαν σε σύγκρουση με τους εμπόρους και τις υπόλοιπες συντεχνίες που συνδέονταν με το μεγάλο, εξωτερικό εμπόριο. Οι πρώτες, όπως είναι φυσικό, είχαν αμεσότερη σχέση με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα της Σμύρνης και ήταν σε θέση να τα συμπαρασύρουν σε συγκρούσεις, έχοντας διαμορφώσει ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό οπλοστάσιο, που διαφοροποιούνταν από τις νεωτερικές ιδέες του Διαφωτισμού.

Ο κοινωνικός αυτός διαχωρισμός στη Σμύρνη κατά τη μετάβαση από το 18ο στο 19ο αιώνα σε ιδεολογικό επίπεδο πραγματοποιήθηκε ως μια σαφής διάκριση ανάμεσα στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, στους εμπόρους, που αποστασιοποιούνταν από τον παραδοσιακό συντηρητισμό και ήταν φορείς των νέων ιδεών, και στα αντίστοιχα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, που στρέφονταν εναντίον κάθε προοδευτικής κίνησης, με κύριο σημείο αναφοράς τη θρησκευτική τους ταυτότητα και παράδοση, και με την υποκίνηση πολλές φορές της Εκκλησίας και των συντεχνιών.⁸ Είναι ενδεικτικό ότι, ενώ στους καταλόγους συνδρομητών των έργων των αδελφών Οικονόμου και του [Κωνσταντίνου Κούμα](#), την περίοδο που βρίσκονταν στη Σμύρνη, περιλαμβάνονται μέλη των μεγάλων οικογενειών της Σμύρνης Ομήρου, Πιττακού, Ράλλη, [Μπαλατατζή](#), Μαυρογορδάτου και Μαυροκορδάτου, Δρομοκαϊτή, Λομβάρδου, Ροδοκανάκη, Βούρου, Δαμαλά, Αλφιέρη, Παλαιολόγου, Προύσαλη κ.ά., υπάρχει πλήρης απουσία των κατώτερων κοινωνικών ομάδων.⁹

5. Τα γεγονότα του 1819

Ήδη από τους τελευταίους μήνες του 1818 είχαν αρχίσει να συσσωρεύονται εντάσεις στη Σμύρνη οι οποίες δε συνδέονταν

Ενδοκοινοτικές Διαμάχες στη Σμύρνη (Αρχές του 19ου αι.)

άμεσα μεταξύ τους, η χρονική τους σύμπτωση ωστόσο λειτουργήσε θετικά για το ξέσπασμα της κρίσης: Ύφεση του εμπορίου της Σμύρνης που οφειλόταν εν πολλοίς στον ανταγωνισμό των αγγλικών υφασμάτων που εισέρρεαν στις αγορές της Ανατολής και στο άνοιγμα των εμπορικών δρόμων της Μαύρης θάλασσας, η πυρκαγιά του Δεκεμβρίου του 1818 που προξένησε τεράστιες ζημιές στη βιοτεχνία της πόλης, και μια επιδημία πανώλης την ίδια εποχή που είχε τις επιπτώσεις της στην οικονομική ζωή. Οι εντάσεις αυτές κορυφώνονται στις εκλογές για την κοινότητα της Σμύρνης το Μάρτιο του 1819. Παράλληλα, η παραδοσιακή συγκρουσιακή τακτική της εκκλησίας της Σμύρνης απέναντι στους εμπόρους ενισχύεται τόσο από την επικείμενη διαδοχή του μητροπολίτη [Ανθιμου](#) από τον επίσκοπο Ερυθρών Καλλίνικο όσο και από την εκλογή του νέου Πατριάρχη Γρηγορίου Ε', ο οποίος ήταν γνωστός για την αντινεωτερική του στάση και τη βιασιότητα με την οποία αντιμετώπιζε τις ιδέες του Διαφωτισμού.¹⁰ Την ίδια εποχή σχηματίζεται μια συσσωμάτωση συντεχνιών, με κοινά στοιχεία την εχθρότητα προς τους εμπόρους και τις καλές σχέσεις με το μητροπολίτη Σμύρνης, με σκοπό να αλληλοϋποστηρίζονται και να τηρούν ενιαία στάση απέναντι στα προβλήματα.

Καθώς πλησιάζουν λοιπόν οι κοινοτικές εκλογές του Μαρτίου του 1819, σημειώνεται έντονη κοινωνική όξυνση, προερχόμενη από τις συντεχνίες, οι οποίες καταφέρονται εναντίον των «πλουσίων» και διεκδικούν καταρχάς εκλογή των δημογερόντων από τους «κοινολαίτες» (αυτούς που προέρχονται από τον «κοινό λαό»), έλεγχο των οικονομικών της κοινότητας από τη νέα δημογεροντία που θα εκλεγόταν, τιμωρία των υπαιτίων της κακοδιαχείρισης και μείωση των φόρων. Απαιτούν επίσης τη μη ανάμειξη των «δεπουτάτων», δηλαδή των εμπόρων που δεν κατάγονται από τη Σμύρνη και οι οποίοι ασχολούνται κυρίως με το εμπόριο μακρινών αποστάσεων. Αποτέλεσμα των πιέσεων που ασκούνται από τις συντεχνίες είναι οι εκλογές του Μαρτίου να γίνουν για πρώτη φορά παρουσία τους, ενώ παραδοσιακά μέχρι τότε δικαίωμα παρουσίας είχαν μόνο οι εκλέκτορες, δηλαδή οι πρόκριτοι και οι έμποροι. Ωστόσο, τα αποτελέσματα των εκλογών δεν ικανοποίησαν τους εσαφλήδες, καθώς μόνο τρία από τα νέα έξι μέλη στηρίζονταν από τη μητρόπολη και διατηρούσαν στενές σχέσεις με τις συντεχνίες, χωρίς να έχει εξασφαλιστεί η επιθυμητή πλειοψηφία. Το χειρότερο όμως για τις συντεχνίες ήταν ότι δεν ανατράπηκε η παραδοσιακή κοινοτική δομή στην οποία δεν είχαν καμία πρόσβαση.

Έχοντας όμως συναίσθηση της ισχύος τους, καταφεύγουν σε τακτικές βίας και δημιουργίας τετελεσμένων γεγονότων, ώστε να κυριαρχήσουν στην κοινότητα. Έτσι, την ημέρα των εκλογών ο έμπορος Νικόλαος Μαυρογορδάτος εκδιώκεται από το Συμβούλιο και αντικαθίσταται από το συνεργάτη της μητρόπολης, έμπορο χατζή Αντώνη Χατζημιχαήλ. Λίγες ημέρες αργότερα οι συντεχνίες καταφέρνουν ένα δεύτερο ισχυρό πλήγμα στο αριστοκρατικό σύστημα της πόλης με την παρεμπόδιση της εκλογής των δωδεκάνων. Ταυτόχρονα ενισχύεται η επιρροή του Σάββα Μουσουδάκη, που διατηρούσε στενές σχέσεις με τις συντεχνίες και τη μητρόπολη, ο οποίος αυτοανακηρύσσεται, χωρίς καμία τυπική διαδικασία, «σύμβουλος και βοηθός και προστάτης του Κοινού».¹¹

Αποτέλεσμα όλων αυτών των κινήσεων ήταν να αναγκαστούν να παραιτηθούν οι δύο δημογέροντες που ήταν φιλικά προσκείμενοι στους εμπόρους, ο Λουκάς Αμηνάς και ο Δημήτριος Χατζηστρατής, και το συμβούλιο πλέον να αποτελείται από τέσσερις δημογέροντες από την παράταξη των συντεχνιών. Το επόμενο, αποφασιστικό βήμα είναι η δημιουργία νέας διοίκησης που αναλαμβάνει την κοινοτική εξουσία και συγκροτείται βάσει της πλειοψηφικής συμμετοχής των συντεχνιών. Στη νέα διοίκηση συμμετέχουν οι τέσσερις δημογέροντες και ένας προύχοντας (φίλα προσκείμενοι στην Εκκλησία), ο «προστάτης του κοινού» και επτά πρωτομαϊστορες συντεχνιών, «άνθρωποι ταραχοποιοί», κατά τον Οικονόμο.¹² Δε διαθέτουμε αρκετές πληροφορίες για αυτή τη διοίκηση. Γνωρίζουμε ωστόσο ότι οι αποφάσεις της εκδίδονταν στο όνομα του λαού της Σμύρνης, ότι προσπάθησε να αντικαταστήσει τους «αστούς» που ασκούσαν κοινωνικά λειτουργήματα με ανθρώπους που είχαν ταχθεί με τις συντεχνίες, δεν κατόρθωσε όμως να εξασφαλίσει την τυπική νομική κάλυψη, ώστε να αναγνωριστεί ως επίσημο όργανο εκπροσώπησης της πόλης έναντι των οθωμανικών αρχών και του Πατριαρχείου που εξακολουθούσαν να αναγνωρίζουν μόνο τη δημογεροντία. Φαίνεται ότι επρόκειτο για μια προσωρινή μορφή διοίκησης, καθώς η σύνθεση της δημογεροντίας του 1820 παρουσιάζει μεν στοιχεία συνέχειας με αυτή του 1819, δηλώνει όμως ταυτόχρονα και την επαναφορά των εμπόρων στα διοικητικά πράγματα της πόλης.¹³

Αφού έχει τακτοποιηθεί το θέμα της κοινοτικής εξουσίας, μας πληροφορεί ο Οικονόμος, τίθεται σε εφαρμογή το σχέδιο εξόντωσης του Φιλολογικού Γυμνασίου που κυοφορούνταν από καιρό. Για τα γεγονότα του κλεισίματος της σχολής δεν υπάρχει ολοκληρωμένη μελέτη, παρά μόνο διάσπαρτες πληροφορίες και κυρίως κρίσεις σε περιοδικά και ιδιωτικά

Ενδοκοινοτικές Διαμάχες στη Σμύρνη (Αρχές του 19ου αι.)

αλληλογραφία της εποχής. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Στέφανου Οικονόμου υπογράφονται και αποστέλλονται στο Πατριαρχείο αναφορές εναντίον του [Κωνσταντίνου Οικονόμου](#), και με βίαιες μεθόδους στις 16 Ιουλίου του 1819 οι επίτροποι του Φιλολογικού Γυμνασίου αναγκάζονται από συγκεντρωμένους εσναφλήδες, υπό την ηγεσία των Σάββα Μουσουδάκη και Μανουήλ Περόγλου, να μεταφέρουν τα πράγματα και τα βιβλία της σχολής, να βγάλουν τους μαθητές και τα πράγματά τους στο δρόμο, και να παραδώσουν στο εξαγριωμένο πλήθος τα κλειδιά.¹⁴

Η στάση του Πατριάρχη είναι φαινομενικά τουλάχιστον αντιφατική. Ενώ έχει αποδουθεί σε έναν αγώνα εξόντωσης των «επικίνδυνων» εστιών του Διαφωτισμού, την ίδια στιγμή προσπαθεί να προστατεύσει το Φιλολογικό Γυμνάσιο και το διευθυντή του, Κωνσταντίνο Οικονόμου. Η στάση αυτή ερμηνεύεται από τις πολλαπλές πιέσεις που δέχεται ο Γρηγόριος την περίοδο αυτή: Ο ηγεμόνας της Μολδαβίας ευνοεί τον Οικονόμου, ενώ η φαναριώτικη οικογένεια των Καλλιμάχηδων τον αντιμάχεται. Ο μητροπολίτης Σμύρνης Ανθίμος αποκτά περισσότερη ισχύ και πρέπει να αποδυναμωθεί, ο καλύτερος τρόπος επομένως ίσως είναι να ενισχυθούν οι αντίπαλοί του, δηλ. οι υποστηρικτές του Φιλολογικού Γυμνασίου. Ταυτόχρονα όμως ο Πατριάρχης επιθυμεί να εφαρμόσει με πλάγιες αλλά εξίσου αποτελεσματικές μεθόδους τις αρχές της εγκυκλίου του 1819, η οποία καταφερόταν εναντίον του Διαφωτισμού. Όλα αυτά τα προβλήματα βρίσκουν λύση στην πρόταση που κατατίθεται από υπερασπιστές του Φιλολογικού Γυμνασίου, μεσούσης της κρίσης, να τεθεί το Γυμνάσιο υπό την προστασία του Πατριάρχη, ώστε να μην έχει καμία εξάρτηση από την τοπική εκκλησία και τις συντεχνίες. Ωστόσο, το πατριαρχικό έγγραφο που αναγνωρίζει το σχολείο ως σταυροπηγιακό ίδρυμα απορρίπτεται από τους εσναφλήδες, οι οποίοι δεν αποδέχονται την απώλεια του ελέγχου της κοινοτικής εξουσίας πάνω στα ιδρύματα της πόλης, με αποτέλεσμα το οριστικό κλείσιμο του Φιλολογικού Γυμνασίου, ύστερα από επιτυχημένη λειτουργία δέκα χρόνων.

6. Τα χαρακτηριστικά της κρίσης του 1819

Ανακεφαλαιώνοντας, δύο είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της κρίσης του 1819 που ταλάνισε τη Σμύρνη: Το πρώτο είναι η εκδήλωση βίας από την πλευρά των συντεχνιών, με σκοπό να επιβάλουν νέα δεδομένα στην κοινοτική οργάνωση της πόλης. «Τα Συνάφια είναι ηγριωμένα. Οι άρχοντες φοβούνται» γράφει ο Κωνσταντίνος Οικονόμος την εβδομάδα που προηγήθηκε των εκλογών, αποτυπώνοντας το κλίμα. Τα περιστατικά είναι πολλά και ενδεικτικά: ο δημογέροντας Νικόλαος Μαυρογορδάτος, όπως είδαμε, εκδιώκεται, ενώ ο Λουκάς Αμηράς και ο Δημήτριος Χατζηστρατής εξαναγκάζονται σε παραίτηση, οι συντεχνίες εξεγείρονται και εμποδίζουν την εκλογή της δωδεκανίας, ο Νικόλαος Δαμιανός, γραμματικός του Κοινού, επίσης εκδιώκεται, οι επίτροποι του ναού της Αγίας Φωτεινής αντικαθίστανται μετά την άρνησή τους να υπογράψουν αναφορά εναντίον του Κωνσταντίνου Οικονόμου, οι επίτροποι του [κοινοτικού νοσοκομείου](#) καταφεύγουν στα περίχωρα της πόλης, για να αποφύγουν τις βίαιες πιέσεις, ενώ όσοι αντιμάχονται τη διοίκηση του 1819 απειλούνται με προσαγωγή στις οθωμανικές αρχές για χρέη προς την πόλη. Τον Ιούλιο οι «κατώτερες» συντεχνίες εισβάλλουν στο μητροπολιτικό ναό της πόλης, όπου διεξάγεται συνέλευση των προεστώτων, και με φωνασικές και χειροδικίες τρέπουν τους παρευρισκόμενους σε φυγή. Την ίδια ημέρα γίνονται διαδηλώσεις στους δρόμους της Σμύρνης που καταλήγουν στο κλείσιμο του Φιλολογικού Γυμνασίου. Το Σεπτέμβριο οι εσναφλήδες σκίζουν μέσα στη μητρόπολη τα πατριαρχικά έγγραφα που καθιστούσαν το Γυμνάσιο σταυροπηγιακό ίδρυμα και προκαλούν νέες αναταραχές. Το 1820 φαίνεται ότι το κλίμα βίας εξακολουθεί να υφίσταται στη Σμύρνη, όπως δηλώνουν τα βίαια επεισόδια που έλαβαν χώρα στη μητρόπολη, όταν οι οπαδοί των συντεχνιών στη διάρκεια της ανάγνωσης των πατριαρχικών σιγιλίων που αποκαθιστούσαν τους Κωνσταντίνο Κούμα και Κωνσταντίνο και Στέφανο Οικονόμου στην πρότερη θέση τους εισέβαλαν για άλλη μία φορά, έσκισαν τα έγγραφα και δημιούργησαν μέγιστη αναταραχή στην πόλη.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό της κρίσης είναι η διαμόρφωση μιας νέας ιδεολογίας, ισονομικής και αντιπλουτοκρατικής, προανάκρουσμα μιας ταξικής συνείδησης, και η δημιουργία μιας «τέταρτης τάξης», σύμφωνα με το χαρακτηρισμό του Ηλιού, αντίπαλης στους εμπόρους αστούς που κυριαρχούσαν στις μεγάλες ελληνικές πόλεις των αρχών του 19ου αιώνα.

1. Frangakis-Syrett, E., *The Commerce of Smyrna in the Eighteenth Century (1720-1820)* (Αθήνα 1992).

Ενδοκοινοτικές Διαμάχες στη Σμύρνη (Αρχές του 19ου αι.)

2. Ηλιού, Φ., *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)* (Αθήνα 1986), σελ. 37-38.
3. Η Σμύρνη το 18ο αιώνα μετατρέπεται σε κύριο εμπορικό κέντρο, καθώς οι εμπορικοί δρόμοι της Ανατολής μετατίθενται από νοτιότερες περιοχές στη Μικρά Ασία. Σβορώνος, Ν.Γ., *Το Εμπόριο της Θεσσαλονίκης τον 18ο αι.* (Αθήνα 1996), σελ. 382.
4. Για το ρόλο των συντεχνιών στη διαδικασία της πολιτικής αυτονομίας και στις κοινωνικές συγκρούσεις στις ελληνικές αστικές κοινότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βλ. Κοντογιώργης, Γ., *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας* (Αθήνα 1982), σελ. 151-173.
5. Ηλιού, Φ., *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)* (Αθήνα 1986), σελ. 14.
6. Ηλιού, Φ., *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)* (Αθήνα 1986), σελ. 15.
7. Καρατζάς, Σ., *Σμύρνης τραγωδίες. Δύο ανέκδοτα ποιήματα σχετικά με ταραχές στη Σμύρνη (1788, 1810)* (Αθήνα 1958).
8. Ηλιού, Φ., *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)* (Αθήνα 1986), σελ. 16-21.
9. Αργυροπούλου, Ρ., «Η ελληνική κοινότητα της Σμύρνης την εποχή του Διαφωτισμού» στο *Σμύρνη. Η Μητρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού* (Αθήνα 2001), σελ. 35.
10. Ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ είχε καταφερθεί εναντίον του νεωτερικού πνεύματος ήδη κατά την πρώτη του πατριαρχία (1797-1798), όταν είχε αφορίσει τη Γαλλική Επανάσταση και το Ρήγα Βελεστινλή, ενώ η επίθεση της επίσημης εκκλησίας εναντίον των ριζοσπαστικών ιδεών του Διαφωτισμού, θεωρείται ότι οργανώνεται και γίνεται συντονισμένη στη διάρκεια της τρίτης πατριαρχίας του (1818-1821), όταν σημειώνεται μια σειρά από αφορισμούς εναντίον Ελλήνων διανοουμένων που ζούσαν στη Δυτική Ευρώπη, κυκλοφορεί η εγκύκλιος του Μαρτίου του 1819 που θα αποτελέσει το θεωρητικό υπόβαθρο για τις μετέπειτα ενέργειες του Πατριαρχείου εναντίον του διαφωτιστικού κινήματος κ.ά.
11. Οικονόμος, Στέφανος, «Περί των κατά το εν Σμύρνη Φιλολογικών Σχολείων συμβάντων», στο Οικονόμος, Σοφοκλής (επιμ.), *Κωνσταντίνου Οικονόμου, Τα Σωζόμενα Φιλολογικά Συγγράμματα Α΄* (Αθήνα 1871), σελ. 461-462.
12. Οικονόμος, Στέφανος, «Περί των κατά το εν Σμύρνη Φιλολογικών Σχολείων συμβάντων», στο Οικονόμος, Σοφοκλής (επιμ.), *Κωνσταντίνου Οικονόμου, Τα Σωζόμενα Φιλολογικά Συγγράμματα Α΄* (Αθήνα 1871), σελ. 462.
13. Ηλιού, Φ., *Κοινωνικοί αγώνες και Διαφωτισμός. Η περίπτωση της Σμύρνης (1819)* (Αθήνα 1986), σελ. 21-32.
14. Οικονόμος, Στέφανος, «Περί των κατά το εν Σμύρνη Φιλολογικών Σχολείων συμβάντων», στο Οικονόμος, Σοφοκλής (επιμ.), *Κωνσταντίνου Οικονόμου, Τα Σωζόμενα Φιλολογικά Συγγράμματα Α΄* (Αθήνα 1871), σελ. 463-466.

Bibliography :

	Σολομωνίδης Χ. , <i>Η παιδεία στη Σμύρνη</i> , Αθήνα 1961
	Βέης Ν. , "Συμβολή εις τα σχολικά πράγματα της Σμύρνης", <i>Μικρασιατικά Χρονικά</i> , 2, 1939, 1-48
	Δημαράς Κ.Θ. , <i>Νεοελληνικός Διαφωτισμός</i> , Αθήνα 1977
	Κιτρομηλίδης Π. , <i>Νεοελληνικός Διαφωτισμός. Οι πολιτικές και κοινωνικές ιδέες</i> , Αθήνα 1999
	Ηλιού Φ. , <i>Κοινωνικοί Αγώνες και Διαφωτισμός. Η Περίπτωση της Σμύρνης (1819)</i> , Αθήνα 1986
	Αργυροπούλου Ρ. , "Η ελληνική κοινότητα της Σμύρνης την εποχή του Διαφωτισμού", Χατζηγεωργίου, Ν.

Ενδοκοινοτικές Διαμάχες στη Σμύρνη (Αρχές του 19ου αι.)

	(επιμ.), στο Σμύρνη. Η Μητρόπολη του Μικρασιατικού Ελληνισμού, εκδόσεις Έφεσος, Αθήνα 2001, 19-41
	Ηλιού Φ. , <i>Τύφλωσον Κύριε τον Λαόν Σου. Οι προεπαναστατικές κρίσεις και ο Νικόλαος Πίκκολος</i> , Αθήνα 1988
	Καρατζάς Στ. , <i>Σμύρνης Τραγωδίες. Δύο ανέκδοτα ποιήματα σχετικά με ταραχές στη Σμύρνη (1788, 1810)</i> , Αθήνα 1958
	Κιτρομηλίδης Π. , "Ιδεολογικές συνέπειες της κοινωνικής διαμάχης στη Σμύρνη (1809-1810)", <i>Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών</i> , 3, 1982, 9-39

Sources

Οικονόμος, Στέφανος, «Περί των κατά το εν Σμύρνη Φιλολογικών Σχολείων συμβάντων», στο Οικονόμος, Σοφοκλής (επιμ.), *Κωνσταντίνου Οικονόμου, Τα σωζόμενα φιλολογικά συγγράμματα Α'* (Αθήνα 1871), σελ. 438-481.

Quotations

Ο Ν. Πίκκολος στο σατιρικό του κείμενο που στρέφεται εναντίον της Αμάθειας και της Δεισιδαιμονίας και των φορέων τους και δημοσιεύεται στο *Λόγιο Ερμή* το 1820 (σελ. 419) αναφέρεται στα γεγονότα της Σμύρνης, αποκαλύπτοντας με τον τρόπο αυτό τα «θηρία» που επιτίθενται στην Ελλάδα και «την τρώγουν λυσσασμένα»:

Τὴν ἔνδοξον μητέρα σας, τοῦ Κόσμου τὴν λαμπάδα,

Βαθεῖα νύξ ἐσκότισε τὴν δυστυχῆ Ἑλλάδα.

Ἐπειτα Πύθων ἄγριος, ἡ Δεισιδαιμονία,

Τῆς Αμαθείας ἀδελφή, καὶ πάμπολλα θηρία,

Ὅσα ποτὲ τὰ βέλη μου εἶχαν κατατοξεύσει,

Ἡ δύναμις Ἡράκλειος εἶχεν ἐξολοθρεύσει,

Σπέρματα Ἄδου βδελυρά, ὄστων κόλπο του κρυμμένα,

Ὁρμησαν, τὴν ἐξέσχισαν, τὴν τρώγουν λυσσασμένα.

Βλέπω ὅς τὴν Σμύρνην σήμερον τὸ στίφος τῶν τεράτων.

Ακούω καὶ τοὺς σπαραγμοὺς καὶ τὰ φρυγάματά των.

Ὡ πόλις, πόλις δυστυχῆς! ὦ λύπη αἰωνία!

Τὴν Ἀρετὴν ὑπέφερες νὰ σβύσῃ ἡ Κακία.

Ενδοκοινοτικές Διαμάχες στη Σμύρνη (Αρχές του 19ου αι.)

Σ' ἐτύφλωσαν, ἀλλοίμονον! Καὶ πάντα τυφλωμένη...

Πλὴν εἶθε νὰ συναισθανθῆς καὶ τοῦτο νὰ μὴ γένη.

Βλέπεις, ὦ νέε! τοὺς ἐχθρούς, χωρὶς νὰ δειλιάσης.

Συμμάχους πλὴν ἐτοίμασε, διὰ νὰ τοὺς δαμάσης.

Ηλιοῦ, Φ., *Τύφλωσον Κύριε τον Λαόν Σου. Οι προεπαναστατικές κρίσεις και ο Νικόλαος Πίκκολος* (Αθήνα 1988), σελ. 15.

Auxiliary Catalogues

Από το 1788 ως το 1820 κυκλοφόρησε πλειάδα κειμένων, έμμετρων κατά κύριο λόγο, εμπνευσμένων από τις κοινωνικές συγκρούσεις στη Σμύρνη:

1. Σμύρνης τραγωδία ποιηθεῖσα ἐπὶ τῇ στάσει τῶν ὄχλων ἐγεροθέντων κατὰ τῶν προυχόντων τῆς πόλεως (1788). Περιέχεται στο: Καρατζάς Στ., *Σμύρνης τραγωδίες. Δύο ανέκδοτα ποιήματα σχετικά με ταραχές στη Σμύρνη (1788, 1810)* (Αθήνα 1958).
2. Τραγωδία κατὰ τῶν δημογερόντων τῆς Σμύρνης οἵτινες κατὰ τὸ 1810 ἔτος, μηνὶ Αὐγούστου 10, ἀποβάλουσ[ι]ν τὰ δύο νεοσυσταθέντα παρὰ τῶν προόντων δημογερόντων φιλολογικά, ἐπιστημονικά καὶ γραμματικά σχολεῖα (1815). Περιέχεται στο: Καρατζάς Στ., *Σμύρνης τραγωδίες. Δύο ανέκδοτα ποιήματα σχετικά με ταραχές στη Σμύρνη (1788, 1810)* (Αθήνα 1958).
3. Ὁ λίβελλος κατὰ τῶν ἀρχιερέων (c. 1808-1810). Περιέχεται στο: Κιτρομηλίδης, Π.Μ., «Ἰδεολογικές συνέπειες τῆς κοινωνικῆς διαμάχης στη Σμύρνη (1809-1810)», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν* 3 (Αθήνα 1982), σελ. 9-39.
4. Σχολιάς (1815). Περιέχεται στο: Μπουμπουλίδη, Φ.Κ., «Ἀνέκδοτον στιχοῦργημα περὶ τῶν σχολικῶν πραγμάτων Σμύρνης ἀρχομένου του 18 αἰῶνος», *Μικρασιατικά Χρονικά* Η' (1959), σελ. 409-439.
5. Αἰτία καὶ τρόπος τῆς δημεγερσίας πρὸς καταδρομὴν τοῦ Οἰκονόμου (1819 ἢ 1820). Ἀνέκδοτο, μνημονεύεται ἀπὸ το Σοφοκλῆ Οἰκονόμο στα *Σωζόμενα Φιλολογικά Συγγράμματα του Κωνσταντίνου Οἰκονόμου*, σελ. 472, καὶ ἀπὸ τον Κ.Θ. Δημαρά στα *Σατιρικά κείμενα του 1821* (Αθήνα 1960), σελ. 8.
6. Ἀρθρα τῆς ἐποχῆς στο περιοδικό *Μέλισσα* 3 (1821), σελ. 299-301.

Ὅλα τα παραπάνω κείμενα αποτελοῦν σφοδρὲς πολεμικὲς ἐναντίον τῶν δυνάμεων που οδήγησαν στο βίαιο κλείσιμο του Φιλολογικῆ Γυμνασίου καὶ συγχρόνως ἐκφράσεις τῆς πλέον ἀντικληρικῆς πλευρᾶς του Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ.